

RECENZII

Dragoș Dâscă, *Părinții Bisericii despre război și stagiul militar*, Editura Doxologia, 2015, 322 p.

Adeseori se vorbește, chiar în mediul academic, despre ciclicitatea istoriei și despre faptul că evenimente de astăzi își au cheia hermeneutică în cele întâmplate în trecut. Este adevărat că istoria „noastră” este, în realitate, o clipă din istoria lui Dumnezeu, din veșnicia lucrării Sale în timp. Înțelegem astfel, istoria veche deslușește prezentul și proiectează asupra acestuia o perspectivă teofanică. Prezentul revelat de trecut poate fi înțeles ciclic doar dacă acceptăm prezența lui

Dumnezeu Cel viu în istorie ca Treime de Persoane, mereu revelatoare și înnoitoare a creației. Istoria prezentului este determinată de contextele noi, dar care pot fi citite și interpretate după tipare vechi. De aceea am putea spune că într-un climat politico-social tot mai zburcumat de perspectiva unor „războaie și de zvornuri de războaie” (Mc. 13, 7), astăzi este nevoie, mai mult ca oricând, de o înțelegere patristică a tulburărilor, violențelor și conflictelor lumii. Aceasta este invitația pe care ne-o adresează Dragoș Dâscă în cartea *Părinții Bisericii despre război și stagiul militar*, apărută în acest an la Editura Doxologia: de a descoperi, în cele peste trei sute de pagini, o perspectivă patristică asupra conflictului și războiului.

Autorul este cunoscut lumii editoriale în special prin cele peste treizeci de traduceri ale sale din greacă, latină și engleză¹,

¹Dintre acestea menționăm: Ioannis Romanides, *Dogmatica patristică ortodoxă. O expunere concisă*, Editura Ecclesiast, Sibiu, 2010; *Sfântul Mucenic Policarp al Smirnei – Portret aghiografic*, Editura Doxologia, Iași, 2011 (din latină și greacă); David Bissias, *Taina Vindecării: Sfântul Maslu*, Editura Doxologia, Iași, 2012; Paul L. Gavrilyuk, *Pătımirea Dumnezeului Nepătimitor. Dialecticile gândirii patristice*, în

publicate începând cu 2010. Două traduceri², Sfântul Chiril al Alexandriei, *Epistolele 2 și 3*, și *Despre viața contemplativă a preotului*, au fost publicate în revista „Teologie și Viață”. Prin urmare, această lucrare, *Părinții Bisericii despre război și stagiul militar*, este prima sa carte de autor, prin care Dragoș Dâscă, pe aceeași structură a argumentării patristice cu care ne-a obișnuit în prefețele la lucrările traduse, își invită cititorii să rămână ancorați în învățătura revelată a Scripturii și să fie fideli Bisericii și cetățeni activi ai societății.

Această lucrare abordează o temă inedită în cercetarea teologică românească, iar aspectul de particularitate este tocmai valorificarea, într-un singur volum, a tradiției patristice a Bisericii despre război și participarea la oaste. În 2006, în contextul escaladării violențelor în plan mondial, în principal a celor cauzate de autarhie și extremism, pornind de la înțelegerea greșită a adevărului revelat, am scris studiul „*Războiul sfânt*” din perspectiva *Vechiului*

col. „Patristica”, Editura Doxologia, Iași, 2013; Hannah Hunt, *Plânsul de-bucurie-făcător. Lacrimile de pocăință în scrierile Părinților sirieni și bizantini*, în col. „Patristica”, Editura Doxologia, Iași, 2013; Stéphane Bigham, *Sfântul Epifanie al Salaminei în controversa iconoclastă. Respingerea unor ipoteze teologice moderne*, în col. „Patristica”, Editura Doxologia, Iași, 2013; Antonie de Suroj, *Mai aproape de Hristos. Spovedania și iertarea*, Editura Doxologia, Iași, 2014; Kallistos Ware, *Mitropolit de Diokleia, Rugăciunea lui Iisus la Sfântul Grigorie Sinaitul*, Editura Doxologia, Iași, 2014; Ilarion Alfeyev, *Mitropolit de Volokolamsk, Lumea duhovnicească a Sfântului Isaac Sirul*, în col. „Patristica”, Editura Doxologia, Iași, 2014; Alexis Torrance, *Pocăința în Antichitatea târzie. Asceza la părinții răsăriteni și organizarea vieții creștine (cca 400-650 d.Hr.)*, în col. „Patristica”, Editura Doxologia, Iași, 2014; John Anthony McGuckin, *Dicționar de teologie patristică*, în col. „Patristica”, Editura Doxologia, Iași, 2014 [în colaborare cu A. Mihăilescu]; Antonie de Suroj, *Asceza și Căsătoria*, Editura Doxologia, Iași, 2014; George Peter Bithos, *Sfântul Metodie al Constantinopolului. Studiu asupra vieții și scrierilor sale*, în col. „Patristica”, Editura Doxologia, Iași [în colaborare cu Adela Lungu] (2015); Norman Russell, *Învățătura despre îndumnezeire în tradiția patristică greacă*, în col. „Patristica”, Editura Doxologia, Iași, 2015.

² Sfântul Chiril al Alexandriei, *Epistolele 2 și 3*, traducere din greacă, în „Teologie și Viață”, nr. 1-4, 2011, pp. 150-154; Iulianus Pomerius, *Despre viața contemplativă a preotului*, traducere din latină, în „Teologie și Viață”, nr. 5-8, 2011, pp. 171-189.

*Testament*³, o cercetare biblică a tematicii conflictului și a importanței păcii în creația lui Dumnezeu. Argumentam acolo că textul revelat al Vechiului Testament este Evanghelia comuniunii, a dragostei și a fricii de Dumnezeu, a smereniei și a toleranței față de alteritate. De aceea cuvântul Sfintei Scripturi are o mare importanță în dialogul intercultural și interreligios, în manifestarea solidarității și a unității noastre în Dumnezeu, spre edificarea valorilor religioase comune în societate, în vederea promovării și susținerii păcii în lume. În acest demers argumentativ, trei lucrări de referință în cercetarea internațională trebuie a fi menționate: Gerhard von Rad, *Der Heilige Krieg im alten Israel*, Zwingli Verlag, Zürich, 1951; J. Alberto Soggin, *Der Prophetische Gedanke über den heiligen Krieg, als Gericht gegen Israel*, în „Vetus Testamentum”, Quarterly published by the International Organization of Old Testament Scholars, 1960, nr. 10, și Klaus Schreiner (hrsg.), *Heilige Kriege. Religiöse Begründungen militärischer Gewaltanwendung: Judentum, Christentum und Islam im Vergleich*, în col. „Schriften des Historischen Kollegs. Kolloquien 78”, Oldenbourg Verlag, München, 2008.

Cartea *Părinții Bisericii despre război și stagiul militar* vine ca o completare absolut necesară a argumentării biblice cu mărturia patristică. Astfel, lucrarea cuprinde un studiu introductiv și două secțiuni: prima conține canoanele Sinoadelor ecumenice și locale despre război, cu comentariile adiacente, iar a doua secțiune conține o antologie cu extrase din operele și viața Părinților Bisericii din primul veac și până în zilele noastre, despre război și despre stagiul militar. Autorul prezintă și recenzează texte patristice din întreaga experiență a Bisericii, de la Sfinți Părinți și Scriitori apostolici, la Părinți recent canonizați, reliefând specificitatea mesajului lor, în funcție de contextul istoric și de misiunea Bisericii manifestată în loc și în timp, dar depășindu-le pe acestea, ancorându-se în Împărăția lui Dumnezeu și în veșnicie.

În studiul introductiv, Dragoș Dâscă ne oferă un istoric al atitudinii Bisericii față de război și înrolarea în armată: de la textele cheie din Evanghelia după Matei și Epistola către Efeseni, precum și receptarea lor patristică, la sentimentul de nesiguranță în fața

³ Cătălin Vatamanu, „Războiul sfânt” din perspectiva Vechiului Testament, în „Studii Teologice”, București, Editura IBMBOR, Seria a III-a, anul II (2006), nr. 3, pp. 100-119.

invaziei arabilor musulmani; de la soldații romani convertiți, care calcă în picioare steagurile de luptă, la patriarhii bizantini care se opun canonizării celor uciși pe câmpul de luptă. Relevante sunt aici comentariile de subsol, precum și notele bibliografice bogate, de un real folos pentru cei interesați de literatura teologică critică a subiectului. Remarcăm nota misionară care caracterizează paginile studiului, axată pe două filoane:

a) pe de-o parte, autorul ne prezintă concepția autentică a Bisericii despre război, neviciată de intervenția mai-marilor vremii: „Biserica Ortodoxă nu a susținut niciodată ceea ce alte denomi-națiuni creștine sau religii numesc «război sfânt». Nu există vreun Sfânt Părinte care să susțină că a ucide eretici sau păgâni este un lucru lăudabil... Bizanțul a rămas ostil la ideologia cruciadelor – răspunsul Apusului la jihadul propovăduit de popoarele război-nice ale semilunii. Pentru bizantini, războiul a fost dintotdeauna ceva «necurat», iar canoanele Sfinților Părinți dovedesc acest lucru cu prisosință” (pp. 12-13);

b) pe de altă parte, cititorului i se propune un model de comportament creștin în confruntarea sa cu ororile războiului sau în contextul satisfacerii stagiului militar: „Mărturiile Părinților contemporani sunt cu atât mai importante, cu cât ei au cunoscut ororile și provocările războiului modern. Vedem că ei nu se roagă atât pentru a fi ocrotiți ei de Dumnezeu, ci pentru ca Dumnezeu să-i ferească de vărsarea sângelui aproapei, pentru ca cei din jurul lor să fie ocrotiți și păziți de urgia glonțului și a focului... Rugăciunea lor îl acoperă pe aproapele, harul iubirii apără comunități întregi (precum citim în mărturia despre Părinți contemporani teofori, precum Sfântul Stareț Serafim de la Virița sau Sfântul Cuvios Gheorghe Karlidis, Noul Mărturisitor din Drama)” (p. 24).

Alte aspecte pozitive pe care am dori să le semnalăm sunt prezența unor texte patristice inedite, deosebit de importante pentru subiectul în discuție (de la Paulin de Nola, Ambrozie al Milanului ș.a.), și abordarea unui subiect actual: expansiunea arabilor musulmani (vezi textele și notele explicative, la Sofronie al Ierusalimului, Maxim Mărturisitorul, Cuviosul Teognost, Anastasie Sinaitul).

Recomandăm această carte nu doar pentru actualitatea temei abordate, ci și pentru a regăsi în paginile ei un model de viață evanghelică într-o lume care se îndepărtează tot mai mult de Cuvântul revelat și de mărturisirea lui în creația-dar al lui Dumnezeu.

Diac. lect. dr. Cătălin VATAMANU

Pr. Vasile GORDON (coord.), Pr. Adrian IVAN și Pr. Nicușor BELDIMAN, *Omiletica*, Colecția „Cursuri, Manuale și Compendii de Teologie Ortodoxă”, Editura BASILICA, București, 2015, 616 p.

Continuând tradiția marilor autori de tratate și manuale omiletice (Vasile Mitrofanovici, Cernăuți, 1875; Dumitru Belu, 1974; Nicolae Balcă, ms. dactil., anii '60-'70; Nicolae Petrescu, 1977, și suporturile de curs editate recent de titularii catedrelor de specialitate), autorii acestui manual, Pr. Vasile Gordon (coord.), Pr. Adrian Ivan și Pr. Nicușor Beldiman, au păstrat linia omiletică tradițională și au distribuit prelegerile în două secțiuni: „Omiletica generală (teoretică)” și „Omiletica specială (practică)”.

Teoria și practica nu sunt separate exclusiv, ci ambele secțiuni au în vedere aspectele istorice, teoretice și practice ale predicării Cuvântului revelat, fundamentate pe temeuri biblice, patristice, omiletice, pastorale, liturgice și canonice ale propovăduirii (pp. 35-146), contextualizând exemplar revelația și istoria predicii patristice cu actualitatea. Se pune accentul, în mod deosebit, pe „armonia dintre exegeza literal-istorică și cea alegorică [...] și depășirea caracterului didactic [ori didacticist], prin promovarea dimensiunii duhovnicești [isihaste chiar] și liturgice a propovăduirii”, care rodesc în Ortopraxie, adică în „teologhisirea înaltă cu fapta bună, [...] respectiv dimensiunea socială a vieții” (p. 146).

Importanța și actualitatea manualului constă și în faptul că autorii includ și tradiția omiletică a Bisericii Ortodoxe surori, precum și tradiția omiletico-pastorală a marilor confesiuni creștine, Catolică și Protestantă, prezentată ca un *avantaj al schimbului de experiență*, ceea ce conferă lucrării și o dimensiune ecumenico-universală de excepție (pp. 149-170).

Această importantă dimensiune ecumenică a manualului nu este rezultatul unei inerții moderne, cauzată de trendul sau de moda ecumenismului actual, ci de un *modus vivendi* al Sfinților Apostoli și al Sfinților Părinți, care s-au inspirat din tradiția retorică greco-romană pentru propovăduirea cuvântului omiletic, fără să se identifice cu ea.

Autorii arată că „întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană” a determinat pe Sfinții Părinți să dea termenilor și formelor filozofice un conținut nou, imitându-l pe Apostolul Pavel. Așa cum Pavel a folosit în Areopag epigrafiya „Dumnezeului necunoscut” (Fapte 17, 23), pentru a capta bunăvoința ateniilor și a face misiune, tot așa și Sfinții Părinți au schimbat sensul inițial al unei idei filozofice într-un sens creștin: „Ateniienii au scris acele cuvinte pentru un anume motiv și cu un alt înțeles, iar Pavel a dat acelora alt conținut. Această tactică s-a generalizat și a devenit ceva obișnuit la toți marii Părinți”, care au creat un gen omiletic creștin propriu, inconfundabil cu retorica profană a sofistilor. De aceea, Omiletica Sfinților Părinți nu este nicidecum „o fiică a Retoricii sofiste”, cum cred unii (p. 172).

Deosebirea fundamentală dintre ele constă tocmai în mesajul transmis: primul, de origine dumnezeiască, cu scop soteriologic, al doilea, strict imanent, folosind persuasiunea pentru a vorbi despre orice și nimic, folosind uneori argumente false și neadecvate. Sfinții Părinți, dimpotrivă, folosesc *gândirea teonomă* și nu strict autonomă, adică se concentrează spiritual și mental în jurul Adevărului și al revelației divine, dau cuvântului rost, îndeamnă la fapte bune și îndrumă pe ascultători spre destinația finală, aceea a îndumnezeirii omului.

Din „raportul dintre retorică și Omiletică” (pp. 178-183) putem concludiona că Părinții Bisericii (Patres Ecclesiae/ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας) „nu au fost robiți de nici o metodă sau sistem de cunoaștere și gândire filozofică” deoarece „au trăit și gândit analogic” și au continuat Tradiția Sfinților Apostoli, afirmând trecutul, „care devine în mod dinamic, totdeauna prezent”. De aceea nu se poate vorbi de o „destructurare a gândirii patristice”, chiar dacă unii Sfinți Părinți au împrumutat și au folosit cu ușurință, însă cu discernământ, diverse și noi forme din iudaism, gnosticism, neoplatonism, aristotelism și concepțiile politice ale Imperiului Bizantin.

Deci, nu s-a produs prin metodele folosite de ei nici *elenizarea creștinismului* și nici *creștinarea elenismului*, cum cred unii, întrucât atât elenismul, cât și formele și sistemele filozofice enumerate mai sus au fost gândite în cadrul Evangheliei și nu invers. Studiul de caz, dedicat Sfinților Trei Ierarhi, demonstrează exemplar acest lucru (pp. 183-195).

În această abordare academică științifică și pastorală, identică cu tradiția patristică, constă noutatea și unicitatea acestui manual.

Secțiunea specială a manualului cuprinde aspecte teoretice și practice privind cunoașterea și identificarea genurilor prediciei, cu scopul de a redacta sau rosti o predică punctuală și ferită de generalități sau relativizări ale cuvântului omiletic.

Elaborarea unei predicii presupune o pregătire permanentă și o cunoaștere cât mai exactă a temei tratate, pentru a fi receptată corespunzător. La aceasta contribuie substanțial stilul și rostirea prediciei, pe care autorii le prezintă precis, clar și sistematic, cu întregul „instrumentar” de „eficientizare a persuasiunii”.

Cele două-trei „subiecte pentru seminarizare”, după fiecare prelegere, împreună cu lista bibliografică selectivă, ajută substanțial pe elevii seminariști, studenții, preoții etc. să aprofundeze temele prezentate și să-și însușească cu ușurință tehnica și știința omiletică a cuvântului, având ca repere și modele cele douăzeci de predicii ilustrative din anexă, care cuprind toate cele patru genuri aflate în uz: omilii, predicii tematice, panegirice și pareneze (pp. 381-610).

Autorii au reușit plenar, prin amploarea, complexitatea și diversitatea temelor tratate, prin profunzimea sistematică și analitică a prelegerilor, precum și prin forța persuasiunii argumentelor, să facă din noul manual de Omiletică un instrument teologico-pedagogic pentru fiecare dintre noi.

Acest manual de Omiletică constituie cu certitudine o contribuție valoroasă pentru învățământul teologic românesc, riguros documentat și argumentat, conceput în duhul tradiției patristice, dar și original și actual, cu impact dublu, științific și duhovnicesc, în același timp, întrucât autorii nu reduc predica doar la o tehnică, ci o extind ca o *taină a Cuvântului* în viața Bisericii lui Hristos și ca o *taină* a trăirii personale.

Intercomuniunea dintre „dimensiunea liturgică a prediciei și dimensiunea duhovnicească a personalității predicatorului”, concomitent cu „reliefarea importanței receptivității optime din partea credincioșilor”, reprezintă esența manualului și țelul lui.

Slujirea Cuvântului cuprins în Tainele Bisericii, de unde vine și „calitatea permanentă a Ortodoxiei, constă în puterea ei de a înțelege învățătura Bisericii într-o unitate inerentă” și holistică

dintre propovăduirea Cuvântului, slujirea Lui și puterea de a păstra și afirma ceea ce am putea numi caracterul *kerigmatic* al Tainei și *caracterul tainic al Cuvântului*. Experiența Bisericii ne arată că „puterea Tainei izvorăște din puterea Cuvântului, pe care o cuprinde și o celebrează” (IPS Laurențiu Streza, „Cuvânt înainte”, la Pr. Vasile Gafton, *Cuvântul din miezul cuvintelor*, Editura Andreiana, Sibiu, 2011, p. 8).

Recomandăm călduros acest tratat de Omiletică, atât elevilor, studenților și doctoranzilor teologi, cât și preoților, în general, mai ales pentru îndrumările practice utile predicii actuale, dar și pentru semnalările bibliografice la zi, inclusiv din șirul cărților de predici, spre marele folos al slujirii Amvonului românesc.

Pr. drd. Emanuel VALICĂ